

Heike van Lawick:*Metàfora, fraseologia i traducció.**Aplicació als somatismes en una obra de Bertolt Brecht.*

Aachen: Shaker Verlag, 2006 (Biblioteca Catalànica Germànica –
 Beihefte zur Zeitschrift für Katalanistik; 4).
 XVIII + 290 pàgs., ISBN-10 3-8322-4778-5.

Fins a temps ben recents, la fraseologia no ha ocupat el lloc que, atesa l'alta freqüència d'aparició de les construccions que examina i la seva importància en la parla quotidiana, hi pertoca dins els estudis lingüístics. Açò, que es podria afirmar de gairebé qualsevol llengua europea, encara es fa més palès en el cas del català. I és que la fraseologia, entesa bé com a part de la lexicologia o com a disciplina autònoma, ha tingut un desenvolupament molt tardà als territoris catalanoparlants, de forma que a dia d'avui la nostra llengua no compta amb una descripció completa del seu sistema fraseològic. Cal apuntar, no obstant, que d'un temps ençà i una vegada superades les dificultats que entrebancaren el creixement d'aquest camp d'estudi en els seus inicis,¹ la fraseologia catalana experimenta un període de forta pujança que, de moment, s'ha traduït en un increment notable del nombre de publicacions de contingut fraseològic i paremiològic, i entre els científics que més han contribuït a l'evolució de la disciplina a casa nostra, Heike van Lawick ocupa, amb les seves investigacions entorn dels fraseologismes de la parla quotidiana i la seva traducció a altres llengües, un lloc destacat.² *Metàfora, fraseologia i traducció. Aplicació als somatismes en una obra de Bertolt Brecht* és la versió reelaborada i actualitzada de la tesi doctoral de van Lawick. Es tracta no només de la principal aportació de l'autora a la lingüística en temps recents sinó sobretot d'un autèntic compendi de les orientacions que ha adoptat la recerca en fraseologia descriptiva i contrastiva del català en els darrers anys. L'aplicació dels postulats de la ciència

-
- 1 M. Conca (1998: 141–143) cita com a principals causes d'aquest endarreriment, d'una banda, l'absència forçada del català de l'àmbit universitari durant bona part de la història contemporània i, de l'altra, els problemes epistemològics que també dificultaren l'avenç de la fraseologia continental (terminologia confusa, desacord sobre l'abast del camp d'estudi, manca de consens quant als trets definidors de les unitats fraseològiques i la seva classificació...).
 - 2 Van Lawick pertany a un grup de lingüistes formats a la Universitat de València que durant les dues darreres dècades han protagonitzat el gir fraseològic en llengua catalana. Parlem, entre altres, de Maria Conca, Josep Guia, Sílvia J. Pinter, Vicent Salvador i Pelegrí Sancho.

cognitiva a l'anàlisi de les unitats fraseològiques (UFs) i a la seva traducció en una obra literària, obliga van Lawick a revisar aspectes essencials del debat fraseològic més actual com ara l'existència de dominis cognitius de valor universal que es reflecteixen en el llenguatge i donen lloc a estructures conceptuals complexes compartides per diversos idiomes, la importància de la metàfora com a instrument de la cognició humana, els processos de gramaticalització i canvi semàntic, la naturalesa de les UFs com a metàfores fossilitzades o els valors estilístics, pragmàtics, discursius o sociolingüístics vinculats a l'ús d'una determinada UF en una situació comunicativa concreta.

L'obra consta de quatre capítols i té un plantejament lineal. El primer està dedicat a la noció de la metàfora. Van Lawick revisa el tractament que els processos de metaforització han rebut per part de les diferents escoles que han abordat l'estudi de la llengua i la fraseologia des d'un vessant semàntic. El marc teòric adoptat al llarg del llibre és el de la lingüística cognitiva, la qual considera la metàfora com un mecanisme de la comprensió humana del món i la representació d'aquest mitjançant el llenguatge. Per als cognitivistes, la conceptualització està condicionada per la percepció, el moviment corporal i l'experiència física i social. El cos humà esdevé, així, el focus central de l'experiència i l'origen de tot un seguit de convencionalitzacions que donen lloc a estructures conceptuals de caràcter universal que, entre altres realitzacions, es reflecteixen en el llenguatge en forma d'UFs. Partint de l'experiencialisme com a mecanisme de creació de metàfores conceptuals, van Lawick explica l'existència d'estructures gestàltiques fonamentades en una percepció del món àmpliament compartida i que es plasma de manera molt semblant en diversos idiomes. La metàfora no és, doncs, únicament un recurs d'embelliment propi dels registres formals i la llengua literària, per bé que també les metàfores elaborades per la literatura es basen en un sistema metafòric convencional. Com apunta l'autora, les metàfores poètiques no són més que l'extensió o l'ús no habitual de metàfores convencionals per generar noves imatges i, en tot cas, es diferencien de les metàfores de la llengua quotidiana pel seu elevat grau d'elaboració. Aquesta secció acaba amb una reflexió entorn de les UFs com el resultat dels processos de transformació que expliquen la creació de significats fraseològics. Les UFs són, a més a més, els únics signes lingüístics en els quals la forma interna permet la reconstrucció dels procediments cognitius que han condicionat la seva transformació semàntica i han portat a la seva convencionalització en la forma actual.

El capítol II és una breu introducció a la fraseologia. Als tres apartats que tradicionalment trobem en qualsevol manual o monografia sobre fraseologia descriptiva o contrastiva –delimitació del camp d'estudi, caracterització i classificació de les UFs– se'n afegeixen tres més d'especial interès per al tipus d'anàlisi que van Lawick ens presenta. En primer lloc, l'autora posa molt d'èmfasi en fer palesa l'existència de tendències uniformes i universals en la construcció i ús de les UFs. És precisament açò el que possibilita la seva comparació, equiparació i reemplaçament en la traducció. En segona instància, van Lawick revisa les dues tendències majoritàries en els treballs de caire contrastiu realitzats a partir de criteris semàntics: el mètode semasiològic i l'onomasiològic. L'adopció d'aquest darrer model, consistent en l'anàlisi fraseològica a partir dels constituents i no de les imatges evocades per aquests, permet l'autora acotar amb més precisió el corpus d'anàlisi i ajustar els resultats a criteris més lexicogràfics i, per tant, més entenedors pel lector. En el tercer apartat, van Lawick para esment de la importància del significat connotatiu de les UFs en la llengua literària, on la funció expressiva té una importància cabdal. Les connotacions estilístiques, geogràficosocials, historicoculturals o expressives³ s'han de tenir sempre en compte en les anàlisis contrastives i traductològiques, ja que sovint apareixen institucionalitzades junt al significat denotatiu de la UF.

El capítol III indaga en la fraseologia i la metàfora des del punt de vista de la lingüística contrastiva i la traducció. Després d'explicar breument els graus i tipus d'equivalència entre fraseologismes de diferents llengües i establir els paràmetres de comparació interlingüística (semàntics, sintàctics i pragmàtics) adients a l'estudi que es proposa realitzar, van Lawick esmenta les principals estratègies emprades pels traductors i els problemes que comporta l'intent de reproduir els diversos nivells de significació d'una UF de la llengua origen (LO) en la llengua meta (LM). L'apartat es clou amb l'anàlisi d'un corpus paral·lel de traduccions en català i espanyol de les UFs somàtiques de *Furcht und Elend des III. Reiches* de Bertolt Brecht.

En el capítol IV, van Lawick realitza l'estudi contrastiu dels somatismes d'aquesta obra en les versions existents en alemany (LO), català, espanyol, italià, francès i portuguès. L'autora dóna compte del grau d'equivalència i l'estratègia triada en cada cas per cadascun dels traductors. Les nocions d'especificitat i generalitat exposades al capítol I prenen aquí protagonisme. El caràcter universal de moltes metaforitzacions que tenen origen en el cos humà i l'experiència sensible i la seva realització en forma d'UFs com a

3 Cf. G. Corpas (1997: 125–131).

metàfores fossilitzades, que resten com a testimonis d'un procés de gramaticalització i transformació semàntica, són la prova empírica del valor universal dels postulats de la lingüística cognitiva. Aquesta és, sens dubte, la principal aportació de l'obra de van Lawick, és a dir, la de revelar que molts fenòmens que afecten tant la parla quotidiana com la llengua literària tenen un valor universal i són ben explicables mitjançant els processos cognitius que estan al darrere de la nostra concepció del món. Cadascun dels apartats que configuren aquest capítol va encapçalat per un epígraf referit a una part del cos que es troba representada en el somatismes del text analitzat: les cames, els ossos, la boca, la llengua, els llavis, els ulls, les orelles, el cap, la columna vertebral, el coll, el clatell, la mà i el cul. A continuació, trobem un breu esment de les metàfores base en què solen recolzar les UFs que contenen aquesta part del cos, com en el cas de la boca «vista com un instrument que produeix sons amb sentit» (p. 176), o un comentari sobre quin paper juga la part del cos en la nostra percepció de la realitat que ens envolta; així, l'autora descriu el cap tot apuntant que el fet que sigui «la part més alta, el cim del cos, sembla condicionar molt la visió humana del món, que, en part, es basa en la verticalitat [...] aquesta experiència vertical es reflecteix en la percepció i la valoració de conceptes més abstractes» (p. 216).

L'obra acaba amb un útil índex fraseològic que recull totes les expressions analitzades amb les possibles variants formals en les llengües estudiades.

Són molts els elements que fan recomanable la lectura atenta d'aquesta monografia. D'una banda, dona resposta i aplicació pràctica a les intuïcions expressades per autors com M. Pérez Saldanya, V. Salvador o P. Sancho sobre qüestions com la gramaticalització i el canvi semàntic en les UFs, els valors pragmàtics i expressius de certes construccions en contextos comunicatius molt concrets i la variabilitat sintàctica i semàntica de les UFs en la llengua literària. De l'altra, la decisió de partir no de l'obra original sinó tant dels diversos textos meta com de l'original fa possible no només observar les diferents tècniques emprades pels traductors i els graus d'equivalència fraseològica que açò genera, sinó també permet el descobriment de nombroses metàfores conceptuals i de dissimilituds en la seva amplitud de significat, connotacions o ús discursiu en les distintes llengües. És, doncs, una obra que sintetitza les línies d'investigació més actuals en la fraseologia catalana i europea i anticipa els rumbos que de ben segur guiaran el desenvolupament de la disciplina en els propers anys.

Referències bibliogràfiques

- Conca, Maria (1998): “Os estudos de fraseoloxía catalana: realidades e proxectos”, en: Ferro, X. (coord.): *Actas do I Coloquio Galego de Fraseoloxía*, Santiago de Compostela: Centro Ramón Piñeiro, 139–167.
- Corpas, Gloria (1997): *Manual de fraseología española*, Madrid: Gredos.

Ferran Robles (València)